

24. Там само, арк. 161.
25. Там само, спр. 961, арк. 58.
26. Там само, спр. 811, арк. 150.
27. Там само, спр. 961, арк. 58.
28. Там само, арк. 59.
29. Там само, ф. 4, оп. 119, спр. 902, арк. 6.
30. Хрестоматія з історії... – С. 234.
31. ДАХО, ф. 4, оп. 144, спр. 277, арк. 163–165.
32. Там само, ф. 91, оп. 1, спр. 15, арк. 8.
33. Харьковское исправительное арестантское отделение // Тюремный вестник. – 1903. – № 9. – С. 715–723.
34. Гаген В.А. Вказана праця. – С. 121.

Кравченко Р.І. Тюремні церкви Харкова

Стаття присвячена історії виникнення тюремних церков, що діяли при найбільших пенітенціарних закладах Харкова. Проаналізовано обставини створення, законодавчу основу діяльності тюремних церков, ключові форми виправного впливу на арештантів.

Ключові слова: тюрма, церква, священик, закон, школа, милосердя.

Кравченко Р.И. Тюремные церкви Харькова

Статья посвящена истории возникновения тюремных церквей действовавших при крупнейших пенитенциарных учреждениях Харькова. Проанализированы условия возникновения, законодательная основа деятельности, основные формы исправительного воздействия на заключенных.

Ключевые слова: тюрьма, церковь, священник, закон, школа, милосердие.

Kravchenko R.I. The Kharkiv prison churches

The article covers the history of prison churches which worked at the biggest penitentiary institutions of Kharkiv. There have been analyzed the conditions of origin, legislative basis of activity, the main forms of correctional treatment of the prisoners.

Key words: prison, church, priest, law, school, charity.

[надійшло до редакції: 09.01.2013 р.]

УДК 477(47)“19”

Ярослав КРАПИВНИЙ
(Київ)

Особливості професійної підготовки вчителів у жіночих єпархіальних училищах Чернігівщини (1872–1891 роки)

У сучасних умовах оновлення всіх сфер українського суспільства виникає необхідність у більш глибокому дослідженні формування та значення єпархіальних жіночих училищ на Чернігівщині в період з 1872 до 1891 р. Підготовка в єпархіальних училищах майбутніх діячів культури й учителів дає змогу зрозуміти для чого було потрібне відкриття таких закладів, їхня функція та завдання; з'ясувати, які навчальні дисципліни сприяли та створювали позитивні педагогічні умови для розвитку й виховання майбутнього вчителя-майстра, його рівню та якості знань; як проводилася виховна робота з ученицями, що сприяло кращій організації навчально-виховного процесу в начальному закладі; а також

які чинники впливали на самовдосконалення учениць і розширення світогляду майбутніх учителів, діячів культури. Окремо слід проаналізувати роль архієпископа Філарета у відкритті й функціонуванні Чернігівського єпархіального училища.

Дослідженню даної проблематики присвячена досить обмежене коло публікацій. Зокрема, єпархіальні училища описує В. Руденко, дослідження якого опирається здебільшого на “Черниговские епархиальные известия” та на документи з фондів Державного архіву Чернігівської області.

Метою даної статті є здійснення історико-педагогічного аналізу особливостей професійної підготовки вчителів у жіночих єпархіальних училищах Чернігівщини впродовж 1872–1891 років, простеження історії виникнення даного закладу, особливостей навчально-виховного процесу; з’ясування системи підготовки майбутніх учительських кадрів, розгляд навчальних предметів, які були покликані спонукати випускниць вказаних навчальних закладів до педагогічної діяльності в майбутньому.

Відкриття жіночого єпархіального училища в Чернігівській губернії відбулося за ініціатииви архієпископа Філарета, який отримав чернігівську кафедру в липні 1859 р. й твердо вирішив відкрити в єпархіальному центрі “училище духовного звання”. Думка архієпископа знайшла підтримку в усіх представників єпархіальної влади, адже до того в регіоні не було жодного духовного училища для представниць жіночої статі. Ця подія стала новим поштовхом у просвітництві даного регіону. Зокрема, розпочати цю “благую справу” припало на долю священика чернігівської Вознесенської церкви Олександра Юшкова, який активно розпочинає підготовку документів і збір коштів, необхідних для відкриття училища. За дорученням свого архієпископа, навесні 1860 р. він зробив письмове звернення щодо необхідності створення та відкриття духовного жіночого училища у Чернігові [1].

О. Юшков був людиною енергійною й дієвою – вже в листопаді 1860 р. ним було створено проект Статуту, який був направлений і затверджений архієпископом. 18 листопада 1860 р. у м. Чернігові відкривається училище для дівчат на кошти духовних попечителів. Через брак фінансування повноцінно училищу запрацювати не вдалося. Тому в 1861 р. архієпископ Філарет пожертвував зі своїх заощаджень 1 тис. руб. на благоустрій училища. Це суттєво покращило становище навчального закладу, й уже 30 січня 1866 р. архієпископ Філарет урочисто відкриває Чернігівське жіноче єпархіальне училище [2].

Одним із завдань даного навчального закладу була підготовка майбутніх учителів. Доказом тому є атестат, виданий 8 грудня 1899 р. учениці училища Столяренко Єлизаветі Андріївні (навчалася в даному закладі з 1891 до 1894 р), про присвоєння їй звання домашньої вчительки. Згідно з даним документом, до предметів, що викладалися в училищі, входили: Закон Божий, церковна історія, катехізис, російська мова, педагогіка, арифметика, церковний спів, рукоділля тощо [3]. Це свідчить, що весь цикл дисциплін був покликаний сформувати в учениць духовні моральні якості, виховати в них любов до праці, до педагогічної діяльності, спрямувати їх на шлях просвітництва, допомогти всебічно розвинути й удосконалити педагогічну майстерність. Після навчання, згідно зі Статутом училища, випускниці отримували право викладати предмети, в яких вони проявили себе й одержали гарні оцінки. Їм присвоювалося звання домашнього вчителя з того фаху, де вони засвідчили найкращі успіхи.

Для отримання права на викладання випускницям Чернігівського жіночого єпархіального училища потрібно було обміняти атестат про закінчення навчання в училищі на свідоцтво, яке видавалося із канцелярії Попечителя Київського учбового округу,

для чого треба представити керівникові округу такі документи: клопотання на його ім'я, атестат про закінчення курсу навчання, метричне посвідчення, а також сплатити 12 руб. за друк свідоцтва. Після цього голова педагогічної ради відправляв клопотання з наданими документами в канцелярію Попечителя округу. Потім вихованка училища отримувала під розписку свідоцтво на звання домашнього вчителя або наставниці. Особи, які не обміняли атестати на свідоцтва, не отримували право в подальшому на призначення пенсії, якщо навіть і працювали в подальшому учителями в будь-якому навчальному закладі. Якщо ж випускницю училища направляли на посаду домашнього вчителем, то вона повинна була пред'явити свідоцтво директору училища та повітовому предводителю дворянства, де вона мала викладати [4].

Станом на 1888 р. в Чернігівському єпархіальному жіночому училищі налічувалося 6 класів. Тут навчалися як на платній, так і на безоплатній основі: доньки священнослужителів – безкоштовно, дівчата зі світських сімей – за власний кошт. Навчання в кожному класі тривало 1 рік. У 1888 р. загальне число вихованок досягло 330 осіб. Серед предметів, що викладалися були: церковнослов'янська мова, географія, французька та російська мови, церковний спів. Учениці перекладали з французької мови російською і навпаки; писали твори на теми, що розглядали під час вивчення Закону Божого, педагогіки, історії [5]. Учениці жили в будівлі училища й перебували постійно в полі зору керівниці та вихователів. Окрім загального нагляду за підопічними в денний час, були також вихователі, які стежили за ученицями в нічні години – відпочивали разом із ученицями, харчувалися з ними в їдальні. Слід зазначити, що в класах училища був започаткований “інститут інспекторів”, які виставляли оцінки з усіх дисциплін. Наприкінці кожного начального року проводилися екзамени з кожного предмета, для чого створювалася комісія, в яку обов'язково входив інспектор класу [6]. Загалом, навчальний процес було організовано згідно Синодального указу [7].

У 1871 р. постає необхідність введення до навчального процесу вивчення французької мови та музики. Згідно зі Статутом Чернігівського жіночого єпархіального училища, між предметами, що викладалися, були такі, що повинні обов'язково викладатися в даному закладі, решта – необов'язкові предмети: нові (тобто сучасні) мови, музика й малювання. Також у Статуті зазначається, що необов'язкові предмети можуть викладатися за бажанням батьків вихованок за окрему плату й у позаурочний час [8]. Члени ради училища неодноразово мали заяви деяких священнослужителів, які бажали, щоб їхні доньки вивчали в училищі якісь нові мови, зокрема французьку, та музику. На єпархіальному з'їзді (вересень 1871 р.) також прозвучало від деяких священників думка про бажаність додаткового навчання французької мови і музиці. Викладання обох цих предметів мало оплачуватися батьками своєю коштом вихованок окремо – згідно з постановою керівництва училища 13 жовтня 1871 р. батькам пропонувалося визначитися щодо додаткового вивчення їхніми доньками французької та музики, за що мали доплачувати: за вивчення мови 5 руб. за рік; за вивчення музики – 20 руб. на рік, а також 5 руб. на придбання інструмента і 3 руб. на налаштування інструмента й придбання нот. Позаяк підтвердження від батьків на вивчення музики керівництво отримало, а французької мови – ні, то на даний час викладання французької мови в училищі так і не було запроваджене [9]. Питання залишили відкритим до більш сприятливого часу. А ось про запровадження курсу музики в училищі було поставлено до відома духовенства Чернігівської єпархії.

Таким чином, упродовж 1872–1891 років Чернігівське жіноче єпархіальне училище було єдиним жіночим освітнім культурним центром у регіоні, котрий виконував просвітницьку діяльність і здійснював підготовку майбутніх домашніх учительок і виховательок. Навчальні предмети, які тут викладалися мали спонукати вихованок до майбутньої педагогічної праці, були покликані виховувати справжнього педагога, який би займався просвітницькою діяльністю в регіоні. Безумовно, основна роль у розвитку жіночої освіти на Чернігівщині належить архієпископу Філарет, за ініціативою й за фінансової участі котрого в Чернігові було відкрито жіноче єпархіальне училище.

Можна сміливо стверджувати, що місією єпархіальних жіночих училищ, в т.ч. чернігівського, було сприяння збільшенню числа писемного населення на Лівобережній Україні, прискорення формування нової еліти в українському суспільстві.

Джерела та література

1. *Диакон Г.* Восемь лет существование училища девиц духовного звание в Чернигове // Прибавление к Черниговским епархиальным известиям. Часть неофициальная. – 1874. – № 11. – С. 256.
2. *Тупатилов А.* Краткая историческая записка о состоянии Черниговского женского училища // Прибавление к Черниговским епархиальным известиям. Часть неофициальная. – 1891. – № 7. – С. 266.
3. Державний архів Чернігівської області, ф. 939, оп. 1, спр. 1, арк. 1.
4. Там само.
5. Отчет о состоянии Черниговского Епархиального женского училища за 1886–1887 учебный год в учебно-воспитательном отношении // Черниговские епархиальные известия. Часть официальная. – 1888. – № 3. – С. 114.
6. Там само.
7. Отчет о состоянии Черниговского Епархиального женского училища за 1879/80 учебный год в учебно-воспитательном отношении // Черниговские епархиальные известия. Часть официальная. – 1880. – № 44-45. – С. 529.
8. Журнал заседания совета Черниговского Епархиального женского училища // Черниговские епархиальные известия. Часть официальная. – 1872. – № 6. – С. 177.
9. Там само. – С. 179.

Крапивний Я.М. Особливості професійної підготовки вчителів у жіночих єпархіальних училищах Чернігівщини (1872–1891 роки)

У даній статті розкривається особливості професійної підготовки вчителів на Чернігівщині, зокрема в жіночих єпархіальних училищах. Автор розглядає сутність процесу підготовки та становлення особистості майбутньої вчительки в жіночих єпархіальних училищах Чернігівщини, тенденції розвитку освіти регіону.

Ключові слова: професійна підготовка, історичний поступ, педагогічна майстерність, педагогічна техніка.

Крапивный Я.М. Особенности профессиональной подготовки учителей в женских епархиальных училищах Черниговщины (1872–1891 гг.)

В данной статье рассматриваются особенности профессиональной подготовки учителей на Черниговщине, в частности в женских епархиальных училищах. Автор рассматривает сущность процесса подготовки и становления личности будущей учительницы в женских епархиальных училищах Черниговщины, тенденции развития образования региона.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, исторический прогресс, педагогическое мастерство, педагогическая техника.

Кравуний Я.М. Features training of female teachers in Chernihiv diocesan schools (1872–1891)

The given article reveals the peculiarities of the professional training of teachers in Chernihiv region, in particular in the diocesan female colleges. The author observes the essence of schooling and for-

mation of the future teachers' personality in the diocesan female colleges in Chernihiv region, the tendencies in development of regional education.

Key words: professional training, historical progress, pedagogical skill, educational technology.

[надійшло до редакції: 05.10.2012 р.]

УДК 947.7-056.87

Любов ШИЯН
(Вишневець)

Раїна Могилянка княгиня Вишневецька та її фундації задніпровським монастирям

Серед галереї українських жінок першої половини XVII ст. Раїна Могилянка княгиня Вишневецька займає непересічне місце. Яскрава особистість, вона увійшла в історію української православної церкви на зламі XVI–XVII ст. як одна з її найбільших доброчинців і захисників. До численних фундацій Раїни Вишневецької та її чоловіка Михайла Вишневецького (середина 1570-х – 1616), старости овруцького (в 1604–1616 роках) належить, зокрема, будівництво Прилуцького Густинського, Ладанського та Мгарського (Лубенського) монастирів у Лівобережній Україні.

З давніх часів доброчинність на Русі була проявом не тільки християнської доброчесності, але і ознакою знатного походження. Щедрість по відношенню до церкви та загалу вважалася однією з головних моральних цінностей серед представників вищого стану і була родовою традицією як в середовищі Вишневецьких, так і Могили.

Біографічних відомостей про Раїну Могилянку збереглося відносно небагато. Вона народилася близько 1589 р. і була найстаршою донькою з поміж шести дітей молдавського господаря Єремії Могили (?–1606). Її матір'ю була Єлизавета Лозинська – донька сенатора з Трансильванії. Серед інших дітей Раїна вирізнялася вольовим і енергійним характером. Ці риси характеру не тільки сприяли особливій прихильності до неї з боку батька, але й визначили її подальшу долю [1].

Упродовж століть Молдавське князівство в силу свого географічного положення перебувало у сфері політичних інтересів як Османської імперії, так і Польщі (Речі Посполитої). Наприкінці XVI ст. міждержавні стосунки стали вкрай напруженими. Всупереч волі короля Сигізмунда III, заради контролю над ситуацію в нижньому та середньому Подунав'ї, канцлер Ян Замойський зробив спробу утвердити панівні позиції Речі Посполитої в Молдавському та сусідньому Волоському та Семигородському князівствах [2]. Єремія Могила, як один із найвпливовіших молдавських урядовців (небіж тодішнього молдавського господаря Петра Рареша), тримався пропольської орієнтації й у 1591 р. з початком військової кампанії за підпорядкування Молдавії був змушений покинути країну. Дитинство Раїни пройшло на українських етнічних землях у маєтності Усте поблизу Снятина серед набожної родини Могили [3]. Уже набагато пізніше один із її найближчих родичів і учасник дитячих забав двоюрідний брат Петро Могила (1594–1647) стане одним зі світочів української православної церкви.

У 1595 р. за сприяння Речі Посполитої Єремія Могила став господарем Молдавії. Не зважаючи на своє відносно недовге правління (1595–1606), він, завдяки своєму по-